

TANAH RIZAB MELAYU : SEJARAH DAN CABARAN

Oleh :

Mohd Hasrol Haffiz Bin Aliasak, PhD.

Pensyarah Kanan

Jabatan Pengurusan Hartanah, Fakulti Senibina, Perancangan dan Ukur
Universiti Teknologi Mara Cawangan Perak, Kampus Seri Iskandar

No. Tel. : 012-5556534

No. Faks : 05-3742244

Email : hasrol170777@gmail.com

Abstrak :

Tanah Simpanan Melayu atau Tanah Rizab Melayu (TRM) merupakan salah satu bentuk pemilikan tanah yang telah dikhususkan kepada komuniti natif Melayu seperti yang disyaratkan di dalam enakmen-enakmen rizab Melayu yang wujud sebelum merdeka. Pengujudan undang-undang ini bermatlamat untuk melindungi kepentingan pemilikan tanah kaum Melayu dan menghalang sebarang bentuk urusniaga tanah melibatkan Melayu dan bukan Melayu. Pelbagai isu dan masalah yang dibongkarkan dimana isu kehilangan dan penyusutan TRM berpunca daripada sikap tamak atau kapitalistik pemilik Melayu dan kelemahan pengurusan oleh pihak-pihak kepentingan iaitu pentadbiran tanah negeri-negeri. Secara puratanya, populasi TRM di Semenanjung Malaysia adalah lebih 30% melalui dapatan dan penemuan audit yang telah dijalankan sekitar tahun 2013 dan dilaporkan di dalam Laporan Ketua Audit Negara 2013. Meskipun, terdapat peningkatan peratusan TRM, namun beberapa langkah pencegahan dan pengawalan perlu dibuat bagi memastikan nisbah TRM mencapai 50% sebagaimana yang disyaratkan di dalam 7 Wasiat Raja-Raja Melayu yang dibuat pada tahun 1957. Oleh itu, beberapa cadangan disarankan untuk mengurus dan meningkatkan saiz TRM di Semenanjung Malaysia seperti syor-syor yang disarankan dalam Laporan Ketua Audit Negara 2013, cadangan memperkenalkan semula pengisytiharan TRM dalam akhbar-akhbar arus perdana serta cadangan penubuhan Lembaga Amanah Tanah Rizab Melayu. Adalah diharapkan, cadangan-cadangan ini mampu mengekang dan mengawal pengaliran keluar TRM selain memastikan generasi Melayu pada masa akan datang akan terus dapat memanfaatkan TRM sebagai aset dan bukannya sebagai komoditi.

Kata Kunci : Tanah Rizab Melayu (TRM), Enakmen-enakmen Rizab Melayu (ERM) dan Penyusutan TRM.

1.0 Pendahuluan

Tanah merupakan suatu aset yang bernilai sama ada dari perspektif politik, ekonomi dan sosial. Pemilikan atau pemegangan tanah merupakan suatu isu atau perkara yang amat sensitif dalam mengekalkan kelangsungan sesuatu bangsa atau kaum di sesebuah negara atau wilayah. Jika dilihat dari aspek ekonomi, tanah merupakan salah satu daripada keperluan asas manusia yang turut sama mencakupi makanan, pakaian dan tempat tinggal. Secara terasnya, dengan adanya tanah maka semua keperluan asas manusia akan dapat disempurnakan. Dalam konteks ketuanan bangsa bagi sesebuah negara, tanah dilihat sebagai alat untuk mengekalkan kedaulatan dan kelangsungan sesuatu bangsa. Penaklukan dan perampasan tanah milik sesuatu kaum telah berlaku sejak zaman berzaman. Namun begitu, perampasan tanah secara moden telah berlaku semasa era penjajahan kuasa-kuasa kolonial yang bermula dengan penaklukan dan diikuti penguasaan sosio-politik dan sosioekonomi dan berakhir dengan proses asimilasi kaum antara pendatang dan masyarakat peribumi.

Dalam konteks masyarakat Melayu di Semenanjung Malaysia, isu pemilikan tanah telah berlaku semasa era penjajahan British di mana pihak penjajah telah membawa masuk pendatang luar yang terdiri daripada kaum Eropah, India dan China untuk menjalankan aktiviti ekonomi di Tanah Melayu. Pihak Inggeris telah mengamalkan Dasar Pecah dan Perintah di mana setiap kaum telah diasingkan mengikut fungsi ekonomi masing-masing (Ariffin, 2003). Pada era tersebut, masyarakat peribumi Melayu tidak diberi peluang oleh Inggeris untuk terlibat dalam aktiviti sosioekonomi bersama-sama masyarakat pendatang dan menyebabkan taraf hidup masyarakat peribumi Melayu berada di kelas yang kedua berbanding dengan kaum pendatang. Akibat desakan hidup, tanah telah digunakan oleh masyarakat peribumi Melayu sebagai alat untuk mengekalkan kelangsungan sosioekonomi mereka yang akhirnya menyebabkan banyak tanah milikan Melayu telah bertukar tangan kepada bukan Melayu. Dan lama kelamaan, masyarakat peribumi Melayu terpaksa menerima ketuanan dan penguasaan golongan pendatang di atas milik nenek moyang mereka sebagaimana yang sedang berlaku di Singapura dan Pulau Pinang pada masa kini.

2.0 Sejarah Awal Tanah Rizab Melayu

Tanah Simpanan Melayu (TSM) yang juga dikenali sebagai Tanah Rizab Melayu (TRM) (*Malay Reserve Land-MRL*) merupakan salah satu daripada bentuk pemilikan tanah yang dikhususkan kepada masyarakat Melayu. Undang-undang ini telah diwujudkan oleh pemerintah British pada tahun 1913. Perwartaan undang-undang ini berikutan hasil daripada Mesyuarat Residen-Residen British bagi Negeri-Negeri Melayu Bersekutu (NMB) di Kuala Lumpur pada tahun 1908 (Shahrom, 2013). Langkah-langkah ini diambil oleh Majlis Perundangan Kolonial British pada ketika bertujuan untuk mengekang aktiviti pelupusan tanah dalam kalangan masyarakat peribumi Melayu kepada golongan kapitalis yang terdiri daripada peladang-peladang dan pelombong-pelombong Eropah dan China yang melihat kepentingannya dari sudut pengeksploitasian sumber. Pada ketika itu, aktiviti perlombongan dan pertanian komersial menjadi penyumbang utama kepada sektor ekonomi penjajah Inggeris (Mohd Isa, 2002 dan Zurina, 1987). Menurut Raja Mohar (1964), tanah-tanah milik masyarakat peribumi Melayu dilihat mempunyai nilai ekonomi. Antaranya ialah faktor kedudukan yang strategik, memiliki sumber galian yang kaya dan ciri-ciri fizikal yang sesuai untuk pelbagai aktiviti ekonomi terutama yang melibatkan aktiviti pertanian komersial. Akibat daripada faktor-faktor tersebut, tanah-tanah ini telah menarik perhatian golongan kapitalis untuk memilikinya melalui tawaran harga yang tinggi. Kesannya, saiz pemilikan tanah masyarakat peribumi Melayu terus menyusut dan menyebabkan pihak berkuasa Inggeris perlu memikirkan mekanisme untuk mengekang aktiviti tersebut (Ariffin, 2003). Ramesh Rao (1998) telah memperincikan faktor-faktor yang menyebabkan berlaku kehilangan tanah milikan masyarakat peribumi Melayu iaitu :-

- a) Dasar Penjajah Inggeris yang mengamalkan sistem ekonomi kapitalis dimana tanah merupakan salah satu daripada faktor pengeluaran ekonomi yang menguntungkan,
- b) Semasa era penjajahan, sektor ekonomi komoditi merupakan sektor yang mempunyai permintaan yang tinggi dan menguntungkan,
- c) Tawaran harga belian yang tinggi yang menarik minat pemilik tanah peribumi Melayu,
- d) Faktor sosiobudaya masyarakat peribumi Melayu yang bermewah-mewah dalam mengadakan aktiviti-aktiviti kemasyarakatan tradisi,
- e) Pengeksploitasian keadaan oleh masyarakat kapitalis bukan Melayu seperti memberi pinjaman kepada petani Melayu dengan mengenakan kadar bunga yang tinggi, dan
- f) Pengenaan kadar cukai tanah yang tinggi dan menjadi bebanan kepada pemilik peribumi Melayu terutama di kawasan bandar.

Raja Mohar (1964) pula telah menggariskan beberapa faktor yang dilihat menjadi keperluan utama pihak British untuk menimbangankan kewujudan suatu undang-undang khas bagi merizabkan tanah-tanah yang dikhususkan untuk masyarakat Melayu. Antaranya ialah,

- a) Isu kehilangan tanah milikan peribumi Melayu di kawasan luar bandar berpunca daripada tindakan pengeksploitasian sumber dan keadaan oleh kapitalis bukan Melayu yang terdiri daripada ceti, orang tengah dan pekedai/peruncit melalui pemberian kredit atau hutang,
- b) Tindakan pelupusan atau penjualan tanah milik pemilik peribumi Melayu yang telah meninggal dunia disebabkan pertikaian hak perwarisan,
- c) Perkembangan proses pembandaran yang menyebabkan TRM terhimpit dengan arus pembangunan,
- d) Penarikan balik (*revoke*) status “Rizab Melayu” oleh pihak berkuasa negeri ke atas tanah-tanah TRM yang mempunyai hasil galian,
- e) Penganugerahan konsesi balak kepada golongan pemodal, dan
- f) Permohonan penarikan balik (*revoke*) status “Rizab Melayu” oleh pemilik tanah sendiri terutama bagi TRM yang terletak di kawasan yang strategik dengan tujuan untuk membolehkan tanah-tanah tersebut dilupuskan kepada bukan Melayu.

Ramesh Rao (1998) menambah lagi, terdapat dua cadangan yang telah diutarakan oleh pentadbir-pentadbir British di dalam Laporan Siasatan ke atas isu tanah milikan peribumi Melayu. Pertama, cadangan daripada Mr. R. J. B. Clayton iaitu Pegawai Daerah Ulu Langat untuk :-

- a) Mengadakan kempen kesedaran kepada masyarakat peribumi Melayu bahawa pihak kerajaan tidak menggalakkan mereka untuk menjual atau melupuskan tanah,
- b) Mengurangkan permintaan tanah untuk tujuan penanaman getah tetapi sebaliknya menggalakkan tanaman pokok-pokok kelapa bersama tanaman lain,
- c) Memperkenalkan insentif cukai yang perlu diberikan kepada penanam kelapa yang menyahut saranan untuk menanam pokok buah-buahan tempatan, padi atau kelapa secara bersama, dan
- d) Mewujudkan sebuah kawasan Simpanan Melayu.

Manakala yang kedua ialah, cadangan yang diusulkan oleh Residen British di Perak iaitu Mr. Ernest Woodford Birch (1905-1910) yang memperkenalkan beberapa langkah pencegahan dan pembedaan yang perlu diambil. Antaranya ialah,

- a) Setiap daerah perlu menetapkan kawasan yang sesuai untuk dirizabkan kepada masyarakat peribumi Melayu,
- b) Memperoleh kelulusan/kebenaran daripada Pemungut Hasil Tanah (Pentadbir Tanah Daerah) sebelum tanah-tanah tersebut boleh dijual kepada pembeli bukan Melayu, dan
- c) Pengenaan kadar cukai yang lebih rendah bagi tanah-tanah yang dirizabkan kepada masyarakat peribumi Melayu berbanding tanah-tanah kategori lain.

Ramesh Rao (1998) juga turut menjelaskan proses pembentukan rangka kerja yang dibuat oleh pihak Inggeris bagi menjayakan usaha untuk membentuk undang-undang rizab Melayu di NMB. Kronologi ini bermula dari rentetan hasil mesyuarat Residen-Residen British di Kuala Lumpur pada tahun 1908 sehingga perwartaan enakmen rizab Melayu yang pertama pada tahun 1913. Kronologi tersebut adalah seperti berikut :-

- a) Menurut laporan yang dikemukakan oleh Pemungut Hasil Tanah Daerah Kuala Lumpur, antara tahun 1905 dan 1906 telah didapati bahawa 32 keping tanah milik peribumi Melayu di sekitar Daerah Kuala Lumpur telah dijual kepada bukan Melayu disebabkan oleh ketidakmampuan pemilik peribumi Melayu membayar cukai tanah kepada pihak berkuasa Inggeris di Selangor.
- b) Mr. D. G. Campbell (Residen British di Negeri Sembilan) dan Mr. Brockman (Timbalan Residen British di Perak) telah melahirkan kebimbangan dan kekhuatiran isu kehilangan milikan tanah peribumi Melayu di NMB melalui Mesyuarat Residen-Residen British di Kuala Lumpur pada tahun 1908.
- c) Pada tahun 1910, Setiausaha NMB telah mengarahkan semua Residen British untuk menjalankan siasatan dan melaporkan hasil siasatan berkaitan isu pindahmilik tanah antara penjual Melayu dan pembeli bukan Melayu.
- d) Satu laporan yang diterbitkan pada tahun 1911 telah mendedahkan bahawa 754 lot tanah milik peribumi Melayu telah dilupuskan kepada bukan Melayu di Perak terutama kepada pemodal Eropah yang menawarkan harga yang tinggi.
- e) Pada Julai 1911, semua Residen British di NMB telah memperkenalkan Pendaftaran Tanah Adat yang bertujuan untuk menyekat sebarang bentuk penjualan tanah kepada bukan Melayu tanpa kebenaran Pemungut Hasil Tanah. Namun begitu, arahan tersebut tidak diendahkan dan enggan mendaftar tanah tersebut.
- f) Pada November 1911, Mr. Fredrick Belfield iaitu Penasihat Undang-Undang NMB telah diarahkan untuk merangka suatu undang-undang khas bagi mengatasi masalah kehilangan tanah masyarakat peribumi Melayu. Arahan ini telah dibuat setelah isu ini berbangkit semula semasa Mesyuarat Residen-Residen British pada tahun 1911. Undang-undang tersebut perlu bagi melindungi hak masyarakat peribumi Melayu selain mengekang aktiviti pelupusan tanah kepada bukan Melayu.
- g) Suatu rang undang-undang Rizab Melayu telah diisytiharkan kepada masyarakat awam pada April 1912 bagi menjelaskan tujuan ia diwujudkan bagi melindungi kepentingan tanah masyarakat peribumi Melayu di kawasan luar bandar. Rang undang-undang ini amat disokong oleh Sultan Idris Mursyiddul Azzam Shah dari Perak.
- h) Dan pada 25 November 1913, selepas beberapa siri pindaan dan penambahbaikan dibuat ke atas rang undang-undang tersebut maka deraf Enakmen Rizab Melayu 1913 (ERM 1913) telah diluluskan dan diwartakan. ERM 1913 telah dikuatkuasakan pada 1 Januari 1914 dan digunapakai di NMB yang terdiri daripada negeri-negeri Perak, Selangor, Negeri Sembilan dan Pahang.

Menurut Arkib Negara (2014), Enakmen Rizab Melayu 1913 (NMB No. 15) telah dikuatkuasakan pada 1 Januari 1914 dimana ia mengandungi 16 seksyen yang merangkumi sekatan dan batasan ke atas sebarang bentuk urusan tanah kepada bukan Melayu. Enakmen ini juga memperuntukkan kuasa kepada pihak berkuasa negeri untuk mengisytiharkan kawasan-kawasan tertentu sebagai kawasan simpanan Melayu. Di peringkat awal perwartaan dan penguatkuasaannya, Negeri Perak merupakan negeri pertama yang melaksanakan undang-undang tersebut dimana 13 kawasan di Daerah Larut dan Matang telah diisytiharkan sebagai kawasan simpanan Melayu pada 5 Jun 1914 dan seterusnya diikuti negeri-negeri NMB lain. Sehingga tahun 1923, terdapat kawasan simpanan Melayu berkeluasan 1,126,700 hektar atau 15.58% di sekitar NMB.

Akhbar *The Singapore Free Press & Mercantile Advertiser (1884-1942)* bertarikh 9 Jun 1914 turut menyentuh berita mengenai perwartaan ERM 1913 yang antaranya menjelaskan objektif undang-undang tersebut untuk melindungi kepentingan pemilikan tanah komuniti peribumi

Melayu serta menghalang sebarang bentuk urusniaga tanah antara Melayu dan bukan Melayu yang melibatkan TRM. Berita ini turut menyatakan pandangan positif daripada kesan perwartaan TRM di NMB dengan mengambil pengalaman yang dilalui oleh masyarakat Melayu di Singapura yang sedang berhadapan dengan pelenyapan kampung-kampung tradisi kesan daripada pembangunan dan pembelian daripada masyarakat pendatang. Disamping itu juga, terdapat dua agenda utama perwartaan TRM iaitu untuk menghalang bukan Melayu untuk memiliki TRM dan menyekat masyarakat tradisi Melayu untuk bermewah-mewah dengan cara menjual tanah mereka kepada bukan Melayu yang semestinya menawarkan harga belian yang tinggi. ERM 1913 juga pernah disemak dan dipinda sekali sahaja iaitu pada 12 November 1926 dimana peruntukkan FMS En. 28/1926 telah dimasukkan di dalam Seksyen 5 dan Seksyen 12(i). Akhbar *The Straits Times* bertarikh 13 November 1926 menyatakan tujuan pindaan tersebut dibuat bagi mengatasi masalah dan isu yang timbul berhubung status hutan rizab, tanah kerajaan, tanah rizab lain dan tanah bermilik sama ada boleh dimasukkan ke dalam kawasan simpanan Melayu. Manakala pindaan di dalam Seksyen 12 pula mengenai syarat untuk pengendorsan status simpanan Melayu di dalam dokumen hakmilik tanah. Manakala akhbar *The Straits Times* bertarikh 2 Oktober 1933 melaporkan cadangan pihak kerajaan untuk memansuhkan ERM 1913 untuk digantikan dengan suatu enakmen baru yang dikenali sebagai Enakmen Rizab Melayu (NMB Bab 142) 1933. Enakmen tersebut adalah untuk mengatasi kelemahan-kelemahan ERM 1913 yang melibatkan aspek penguatkuasaan dan pelaksanaan undang-undang tersebut. Semasa era penjajahan Inggeris, kuasa eksekutif dalam urusan pentadbiran negeri telah diperuntukkan kepada Residen British sebagaimana yang terkandung di dalam laporan akhbar *The Singapore Free Press & Mercantile Advertiser (1884-1942)* bertarikh 5 Oktober 1932. Manakala bagi negeri-negeri Melayu yang lain seperti Perlis, Kedah, Kelantan, Terengganu dan Johor telah mula memperkenalkan enakmen-enakmen rizab Melayu sendiri. Secara ringkasnya, negeri-negeri Perlis, Kedah, Kelantan dan Terengganu pada asalnya di bawah kekuasaan Siam sehingga Perjanjian Bangkok telah ditandatangani antara British dan Siam pada tahun 1909 (Chandran, 1972). Antara lain, kandungan perjanjian tersebut mengkehendakkan Siam menyerahkan kedaulatan negeri-negeri tersebut kepada pemerintahan Inggeris. Negeri Johor telah diletakkan di bawah naungan British pada tahun 1914 setelah Sultan Ibrahim menerima Penasihat British. Dan, negeri-negeri ini telah dikenali sebagai Negeri-Negeri Melayu Tidak Bersekutu (NMTB) (Sidhu, 1981 dan Jasni, 2013). NMTB pertama memperkenalkan enakmen rizab Melayu ialah Kelantan pada tahun 1930 dan diikuti Kedah (1931), Perlis (1935), Johor (1936) dan yang terakhir ialah Terengganu pada tahun 1941 (INSTUN, 2007; Salleh, 2010 dan Shahrom, 2013).

Secara asasnya, terdapat tiga kategori TRM iaitu tanah kerajaan, tanah bermilik yang dimiliki oleh pemilik Melayu dan tanah bermilik yang dimiliki oleh bukan Melayu iaitu tanah-tanah yang telah dirizabkan oleh pihak berkuasa negeri sebelum tahun 1957 (Raja Mohar, 1964 dan Nik Haslinda, 2010).

3.0 Tujuan dan Matlamat Undang-Undang Tanah Simpanan Melayu

Pada dasarnya, undang-undang tanah simpanan Melayu diperkenalkan dan diwartakan oleh pihak British adalah untuk mengkhususkan hak pemilikan tanah kepada masyarakat peribumi Melayu di negeri-negeri naungan British di Tanah Melayu semasa era penjajahan. Raja Mohar (1964), Voon (1977), Ramesh Rao (1998), Ani (2000), Nor Asiah & Bashiran Begun (2009), Nik Haslinda (2010) dan Shahrom (2013) merumuskan bahawa, terdapat dua objektif utama pihak Inggeris mewujudkan Enakmen Rizab Melayu di Tanah Melayu, iaitu untuk melindungi kepentingan tanah bagi masyarakat peribumi Melayu dan menghalang sebarang bentuk urusniaga tanah antara Melayu dan bukan Melayu. Pada awal penguatkuasaan ERM di NMB,

terdapat kelonggaran dalam urusan tanah antara Melayu dan bukan Melayu dimana sekatan ini hanya terpakai untuk tempoh tiga tahun sahaja dan TRM boleh dicagar (*The Singapore Free Press & Mercantile Advertiser (1884-1942)* bertarikh 9 Jun 1914). Namun begitu apabila ERM 1933 dikuatkuasakan, kelonggaran ini telah dibatalkan dan sebarang bentuk perjanjian urusan tanah antara Melayu dan bukan Melayu adalah tidak sah dan terbatal (*The Singapore Free Press & Mercantile Advertiser (1884-1942)* bertarikh 5 Oktober 1932). Meskipun kedua-dua objektif tersebut dilihat memihak kepada masyarakat peribumi Melayu semasa era penjajahan, namun terdapat agenda terselindung oleh pihak berkuasa kolonial British.

Menurut Ramesh Rao (1998), salah satu alasan pihak British memperkenalkan TRM adalah untuk mengukuhkan Dasar Pecah dan Perintah yang dilaksanakan bagi memastikan masyarakat Melayu untuk terus kekal tinggal di kawasan luar bandar dan pedalaman serta meneruskan aktiviti pertanian tradisional yang diwarisi sejak turun temurun. Ia dapat dibuktikan melalui tindakan British menggazetkan sebahagian besar tanah-tanah yang tidak sesuai untuk pelbagai aktiviti ekonomi seperti kawasan bukit, gunung, tanah berbatu dan kawasan berpaya. Beliau turut mengelaskan TRM kepada lima kelas utama iaitu Kelas Pertama dan Kedua bagi tanah yang sesuai untuk semua jenis aktiviti ekonomi, manakala Kelas Ketiga dan Keempat adalah bergantung kepada keadaan fizikal tanah dan Kelas Kelima pula adalah tidak sesuai untuk semua jenis aktiviti ekonomi. Namun, menurut laporan akhbar *The Singapore Free Press & Mercantile Advertiser (1884-1942)* bertarikh 9 Jun 1914 pula melihat konsep kawasan simpanan Melayu yang diperkenalkan adalah tidak sama sebagaimana yang wujud di Amerika Syarikat, Australia dan New Zealand. Akan tetapi, pandangan yang dikemukakan oleh Ramesh Rao (1998) dilihat ada rasionalnya kerana pihak British telah memperkenalkan pelbagai enakmen yang berkaitan dengan aktiviti pertanian tradisional seperti padi yang bertujuan untuk memastikan masyarakat Melayu terus kekal menjadi golongan kelas kedua berbanding dengan masyarakat pendatang yang menguasai aktiviti komersial di kawasan bandar.

4.0 Takrif dan Definisi Melayu

Secara umumnya, komuniti Melayu merupakan suatu bangsa yang mendiami dan bermastautin di negara-negara sekitar Asia Tenggara. Terdapat dua kategori utama masyarakat Melayu iaitu Melayu dan Malayan. Tafsiran atau definisi Melayu ini terdiri daripada dua kelompok utama yang mempunyai persamaan dari segi pertuturan dan amalan kebudayaan. Dalam konteks yang lebih umum, terdapat dua kumpulan utama etnik peribumi di Alam Melayu iaitu Melayu dan Orang Asli (*indigenous*) yang juga merupakan sebahagian daripada kelompok Malayan. Dari sudut perundangan, Artikel 160, Perlembagaan Persekutuan dan Seksyen 94, Akta Kanun Tanah Negara (Hakmilik Pulau Pinang dan Melaka) 1963 mentakrifkan “Melayu” sebagai seseorang yang beragama Islam, lazimnya bertutur di dalam Bahasa Melayu, mengamalkan adat istiadat atau budaya Melayu dan lahir di Malaysia atau ibu bapa atau salah seorang daripadanya lahir di Malaysia dan berketurunan Melayu sama ada kedua-duanya atau salah seorang daripadanya. Manakala takrifan yang diberikan di dalam enakmen-enakmen rizab Melayu pula mendefinisikan seseorang itu sebagai “Melayu” berasaskan tiga ciri serentak iaitu beragama Islam, bertutur dalam Bahasa Melayu atau Malayan dan berketurunan Melayu atau mana-mana suku Malayan. Walaupun begitu, bagi negeri-negeri Kedah, Perlis, Kelantan dan Johor menambah beberapa ciri yang lain seperti berketurunan Arab (Kedah dan Perlis), syarikat atau agensi yang disenaraikan di dalam Jadual Pertama (Johor) dan Kelantan memperincikan “Melayu” menurut peruntukkan di dalam Enakmen Tanah Kelantan 1938 yang mengkhususkannya kepada “Anak Watan Kelantan” serta tambahan dua agensi milik negeri Kelantan iaitu Majlis Agama Islam Kelantan dan Pentadbir atau Pemegang Amanah bagi harta tanah yang ditinggalkan oleh simati.

Raja Mohar (1964) turut menjelaskan bahawa, seseorang “Melayu” juga boleh diiktiraf sekiranya ibunya adalah seorang Melayu dan berkahwin dengan seseorang bukan Melayu. Anak daripada perkongsian hidup antara ibu Melayu dan bapa bukan Melayu juga diiktiraf sebagai “Melayu”. Dalam konteks pemilikan tanah tambah beliau lagi, pendaftaran nama di dalam dokumen hakmilik diperoleh bukan Melayu yang melibatkan TRM boleh dibuat atas nama isterinya yang merupakan seorang Melayu atau mana-mana suku etnik Malayan. Beliau turut menegaskan bahawa, seseorang yang beragama Islam tetapi bukan berketurunan Melayu atau mana-mana etnik Malayan tidak diiktiraf sebagai Melayu. Resali (2009) telah membandingkan konsep Melayu Definisi, Melayu Polisi dan Bukan Melayu dimana, Melayu Definisi merujuk takrif “Melayu” yang terkandung dalam ERM iaitu bangsa manusia yang mendiami “kepulauan Melayu” atau “Alam Melayu” dan memiliki ciri-ciri tertentu iaitu berbangsa Melayu atau keturunannya, bertutur dalam bahasa Melayu atau Malayan dan beragama Islam. Melayu Polisi ditafsir sebagai “Melayu” yang dibenarkan menyertai ERM dalam pelbagai bentuk dan sama ada dibenarkan dalam semua urusan berkaitan ERM atau khusus dalam urusan pelupusan atau urusan tanah. Dalam konteks ini, ia dirujuk sebagai “manusia” jadian yang terdiri daripada badan-badan berkanun atau syarikat yang diiktiraf sebagai “Melayu” di bawah undang-undang. Dan Bukan Melayu pula didefinisikan sebagai orang, individu atau badan-badan yang selain daripada Melayu Definisi dan Melayu Polisi yang secara umumnya tidak boleh untuk menguasai sebarang kepentingan Melayu dalam ERM.

Secara ringkasnya, tafsiran Melayu menurut perundangan berteraskan kepada empat ciri utama iaitu beragama Islam, bertutur dalam Bahasa Melayu atau Malayan, mengamalkan istiadat dan budaya Melayu atau Malayan dan berketurunan Melayu atau mana-mana suku atau etnik Malayan.

5.0 Ciri-Ciri dan Keistimewaan Tanah Simpanan Melayu

Keunikan ERM berdasarkan ciri-ciri khusus bagi melindungi kepentingan TRM seperti sekatan urusan tanah bagi menghalang pemilik-pemilik Melayu melakukan urusan tanah seperti pindahmilik, gadaian, pajakan dan lien kepada Bukan Melayu. Kedua, sekatan pelupusan iaitu larangan pelupusan, pemberian permit dan Lesen Pendudukan Sementara (TOL) ke atas tanah-tanah Kerajaan Negeri atau Persekutuan yang belum diberimilik atau dilupuskan dan berada di dalam kawasan Rizab Melayu yang digazetkan kepada bukan Melayu. Dan ketiga, sekatan bukan urusan tanah seperti hak bukan Melayu untuk memasukkan kaveat, perletakhakkan, penahanan, amanah, pemberian probat dan surat wakil kuasa ke atas tanah-tanah bermilik TRM. Terdapat lima keistimewaan perundangan ERM di Semenanjung Malaysia iaitu proses pemindaan dan pemansuhan, sekatan pemberimilikan dan urusan tanah, definisi Melayu, penggantian TRM yang terlibat dengan pengambilan tanah dan penggantian semula TRM yang dilucut status. Keistimewaan yang pertama ialah, proses pemindaan dan pemansuhan. Menurut Nik Abdul Rashid (1993), peruntukkan Perkara 89 dan 90 Perlembagaan Persekutuan menetapkan bahawa TRM dilindungi dari sebarang bentuk usaha pemindaan atau pemansuhan perundangan ERM. Ia perlu mendapat persetujuan atau kelulusan di dalam Sidang Dewan Undangan Negeri (DUN) atau Dewan Rakyat (Parlimen) dengan memperolehi majoriti dua per tiga ahli dewan.

Keistimewaan yang kedua ialah, sekatan pemberimilikan dan urusan tanah. Salleh (2010) menyatakan, ERM merupakan perundangan istimewa yang boleh mengatasi sebarang bentuk undang-undang umum termasuklah Perlembagaan Persekutuan di mana pemberimilikannya adalah khusus kepada orang Melayu. Manakala dari segi urusan tanah TRM, hanya Melayu yang dibenarkan untuk menerima sebarang bentuk urusan tanah dan bukan Melayu dihalang untuk

terlibat dalam proses urusniaga TRM meskipun melalui perundangan yang sah. Keistimewaan yang ketiga ialah, definisi Melayu di mana ERM mempunyai keistimewaan yang boleh mengatasi tafsiran Melayu di dalam Perkara 160 dan Perkara 89 Fasal 6, Perlembagaan Persekutuan.

Keistimewaan yang keempat ialah, penggantian TRM yang terlibat dengan pengambilan tanah. Jadual Pertama, Perkara 2A, Akta Pengambilan Tanah 1960 memperuntukkan, “Di dalam mentaksir nilai pasaran bagi mana-mana tanah yang dijadualkan di mana ia merupakan Tanah Rizab Melayu atau Tanah Pegangan Melayu dibawah Enakmen Rizab Melayu Terengganu 1941, atau tanah adat di Negeri Sembilan atau Melaka di mana tanah-tanah tersebut tidak boleh diambilkira status pegangan tanah tersebut kecuali jika tanah tersebut diakui selepas pengambilan dilakukan digunakan secara khusus bagi seseorang yang mempunyai hak untuk memegang tanah tersebut dibawah mana-mana undang-undang bertulis”. Peruntukkan ini jelas menyatakan bahawa, TRM yang terlibat dengan pengambilan tanah maka penentuan pampasan tanah bergantung kepada tujuan pengambilan. Sekiranya TRM diambil untuk kepentingan komuniti Melayu, jumlah pampasan dinilai mengikut kegunaan semasa. Sebaliknya untuk tujuan komersial, maka pampasannya berdasarkan pasaran semasa yang sama dengan tanah-tanah bukan TRM. Walaupun TRM terlibat dengan pengambilan tanah, ia perlu diganti semula seperti yang dikehendaki di dalam Perkara 89, Perlembagaan Persekutuan. Dan keistimewaan yang kelima ialah, penggantian semula TRM yang dilucut status. Ahmad Nazri (1985) merujuk peruntukkan Perkara 89, Perlembagaan Persekutuan dan ERM. TRM boleh dilucutkan status dengan syarat tanah tersebut harus diganti dengan tanah-tanah yang mempunyai ciri-ciri *similar-in-character* yang terletak berhampiran atau bersebelahan dengan TRM yang dilucut status. Sekiranya tidak terdapat tanah-tanah bukan Rizab Melayu yang mempunyai ciri-ciri *similar-in-character*, maka pemohon atau pemilik TRM boleh menggantikan tanah di tempat lain yang mempunyai nilai setara dengan TRM tanpa mengambilkira keluasannya. Tujuannya untuk mengekalkan keluasan TRM selaras dengan kehendak di dalam Perlembagaan Persekutuan Malaysia.

6.0 Cabaran dan Isu Tanah Rizab Melayu

Dalam proses pembangunan, tanah merupakan sumber yang terpenting bagi menjayakan sesuatu cadangan pembangunan sama ada berbentuk fizikal atau bukan fizikal. Dalam konteks yang mudah difahami, pembangunan fizikal merujuk kepada kegunaan tanah boleh diubah daripada pertanian kepada kegunaan yang mempunyai nilai yang tinggi seperti perumahan, komersial dan perindustrian. Manakala pembangunan bukan fizikal ialah, perubahan corak gunatanah semasa daripada sektor tradisi kepada sektor moden tanpa perlu mengubah syarat kegunaan tanah. Dalam kes ini, merujuk kepada peruntukkan Akta Kanun Tanah Negara 1965 (KTN 1965) melibatkan perubahan syarat Jenis Kegunaan Tanah dibawah Seksyen 124. Bagi TRM, hambatan dan himpitan pembangunan turut mengancam kedudukan pemilikan TRM dalam kalangan masyarakat Melayu terutama yang melibatkan TRM berhampiran dengan kawasan perbandaran dan juga akibat proses perkembangan bandar. Terdapat dua faktor utama yang menyebabkan penyusutan TRM seperti tindakan pembatalan status oleh pemilik dan pengambilan tanah oleh PBN. Berikut adalah analisis trend keluasan TRM dari tahun 1921 hingga 2013 :-

Jadual 1 : Keluasan Tanah Rizab Melayu Negeri-Negeri Semenanjung Malaysia, 1921-2013

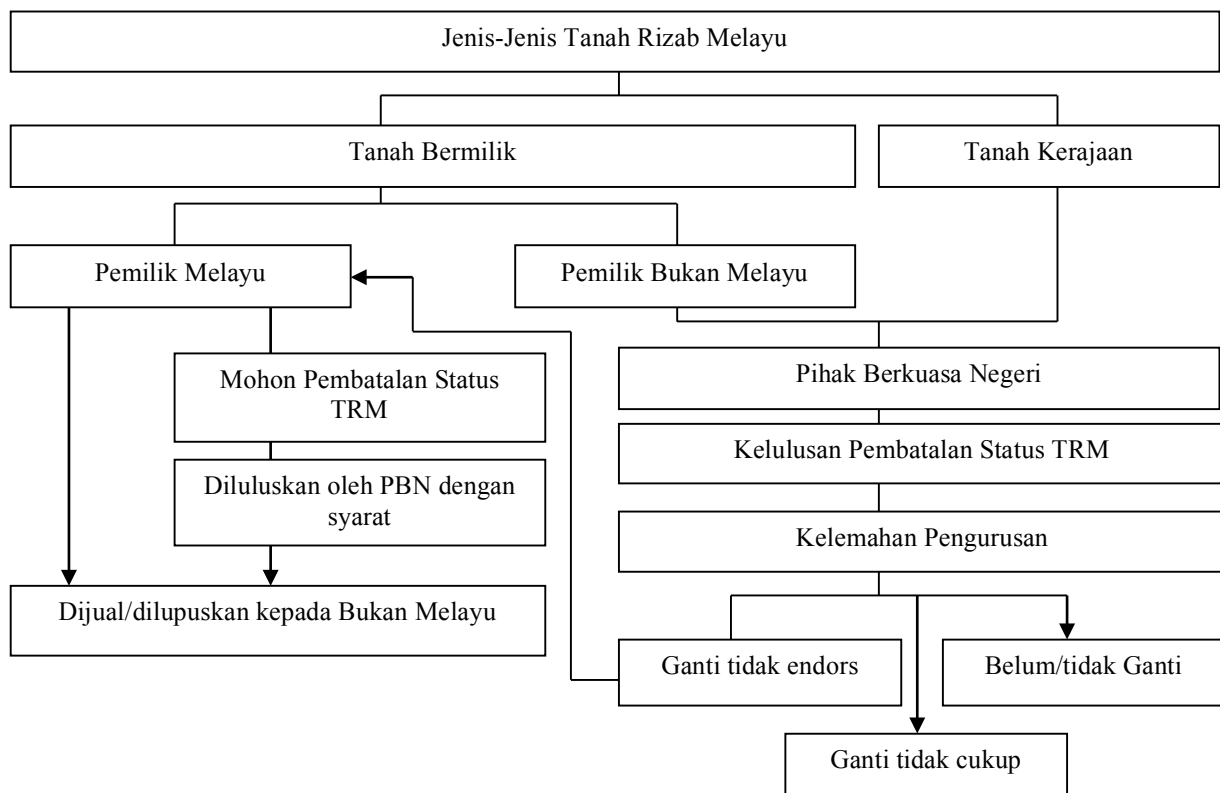
Negeri	Keluasan Negeri (hektar)	Keluasan Tanah (hektar) mengikut Tahun									
		1921	1931	1947	1955	1970	1983	1986	1995	2005	2013
Kedah	942,753.79	-	-	808,162.00	127,804.00	127,804.00	264,731.17	355,472.28	339,361.16	351,677.93	600,087.39
Pahang	3,597,468.43	133,446.36	680,708.61	299,393.00	218,326.00	218,326.00	108,650.02	135,689.19	176,310.94	98,237.08	436,910.47
Kelantan	1,510,868.72	-	-	127,785.00	717,879.00	717,879.00	604,518.44	528,997.57	597,177.00	528,613.93	1,308,686.97
Johor	1,899,199.26	-	-	49,985.00	80,585.00	80,585.00	89,675.63	89,639.01	132,324.17	110,520.71	429,386.77
Perak	2,101,065.60	1,402,586.55	1,738,711.74	737,126.00	523,031.00	523,031.00	68,303.16	365,221.37	354,522.05	356,534.26	913,981.83
Perlis	79,521.41	-	-	37,165.00	5,028.00	5,028.00	13,808.17	13,802.51	15,160.88	15,182.90	37,073.10
Selangor*	793,233.54	90,198.91	214,796.62	125,845.00	44,501.00	44,501.00	64,092.59	24,305.95	72,448.80	64,761.19	160,237.35
Negeri Sembilan	665,888.26	462,272.21	515,008.29	237,259.00	39,472.00	TM	89,332.78	242,373.53	85,547.80	98,751.13	225,896.90
Terengganu	1,295,862.84	-	-	-	1,257.00	1,257.00	43.58	36.83	38.41	47.84	118.21
Kuala Lumpur & Putrajaya	29,208.54	-	-	-	-	-	399.96	295.02	316.56	325.14	803.45
Keseluruhan	12,915,070.39	2,088,504.03	3,149,225.26	2,422,720.00	1,757,883.00	1,718,411.00	1,303,555.50	1,755,833.26	1,773,207.77	1,624,652.11	4,113,182.44
Pulau Pinang	105,600.00	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Melaka	165,200.00	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Keluasan Semenanjung Malaysia	13,185,870.39	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Peratusan (%)	-	15.84%	23.88%	18.37%	13.33%	13.03%	9.89%	13.32%	13.45%	12.32%	31.19%

Sumber : Mohd Hasrol Haffiz (2013)

Ringkasnya, keluasan TRM di Semenanjung Malaysia sehingga tahun 2013 masih lagi tidak mencapai nisbah 50% sebagaimana yang termaktub di dalam 7 Wasiat Raja-Raja Melayu yang telah dipersetujui sebelum merdeka. Keluasan TRM tersebut hanyalah sekitar 31.19% daripada keluasan negeri-negeri Melayu bersultan (tidak termasuk negeri-negeri Pulau Pinang dan Melaka).

Laporan Ketua Audit Negara 2013 telah melaporkan terdapat kelemahan dalam pengurusan TRM di beberapa buah negeri di Semenanjung Malaysia. Pengauditan oleh Jabatan Ketua Audit Negara pada tahun 2013 telah menemui beberapa isu dan kelemahan yang di antaranya adalah berpunca daripada kelemahan dari aspek pengurusan, kekurangan maklumat atau data, kekangan masa kakitangan dan lemah dalam kerja-kerja pemantauan pengurusan tanah. Akibat daripada isu dan masalah tersebut terutama yang melibatkan kesilapan rekod dan daftar, telah menyebabkan TRM tidak diendorskan sebagai “Kawasan Simpanan Melayu” dan membolehkan ia diurusniaga kepada bukan Melayu. Kesilapan tersebut telah berlaku lebih 30 tahun akibat ketidakcekapan pegawai yang bertanggungjawab dalam memantau kes-kes tersebut. Namun, langkah pembetulan semula telah disarankan oleh pihak Audit untuk mengembalikan semula TRM yang telah jatuh ke tangan bukan Melayu. Disamping itu juga, terdapat kes-kes dimana dasar penggantian TRM yang dibatalkan status tidak mematuhi peraturan dan ketetapan sebagaimana yang digariskan di dalam Perlembagaan Persekutuan. Kegagalan pihak pentadbiran tanah berbuat demikian disebabkan oleh kekangan atau keterbatasan tertentu bagi mematuhi syarat *similar-in-characters* sebagaimana yang telah disyaratkan. Namun begitu, bagi negeri-negeri Perak dan Kelantan, tiada laporan daripada Ketua Audit Negara yang dijalankan. Bagi Negeri Perak, data maklumat mengenai TRM diperolehi daripada Laporan Tahunan Jabatan Pengarah Tanah dan Galian Negeri Perak 2014. Oleh itu, isu dan masalah berkaitan dengan pengurusan TRM bagi negeri-negeri tersebut tidak dapat dikenalpasti. Dengan demikian, keluasan tanah sebagaimana yang dilaporkan secara lisan melalui akhbar-akhbar arus perdana masih boleh dipertikai dari segi keluasan sebenar, lokasi dan sebagainya. Berikut adalah rumusan faktor-faktor penyebab kepada kehilangan dan penyusutan TRM di Semenanjung Malaysia :-

Rajah 1 : Rumusan Kehilangan dan Penyusutan TRM

Sumber : Ubahsuai dari Laporan Ketua Audit Negara 2013

7.0 Cadangan

7.1 Syor Laporan Ketua Audit Negara

Terdapat beberapa syor yang telah disarankan seperti yang terkandung dalam Laporan Ketua Audit Negara 2013 bagi negeri-negeri yang terlibat. Syor-syor yang dicadangkan adalah bertujuan untuk melindungi dan meningkatkan nisbah keluasan TRM. Antaranya ialah :-

- a. Mengemaskini semula keluasan dan kawasan TRM
- b. Penyediaan satu garis panduan khusus bagi pengurusan TRM
- c. Mengambil tindakan penggantian semula TRM yang telah dibatalkan tetapi masih belum menggantikan semula kawasan TRM baru
- d. Mengenalpasti kawasan baru yang bersesuaian untuk meningkatkan nisbah TRM
- e. Penambahbaikan sistem rekod pengurusan TRM
- f. Mempertingkatkan tahap penguatkuasaan pengurusan TRM
- g. Memperbaiki kekurangan dalam pengurusan dalaman Pejabat Tanah dan Galian Negeri-Negeri dalam pentadbiran TRM

7.2 Pengisytiharan Warta melalui akhbar

Cadangan lain ialah, bentuk pengisytiharan perwartaan, pembatalan dan penggantian semula TRM yang dibatalkan. Jika diteliti bentuk perwartaan yang diamalkan pada masa kini, pengisytiharan ini dibuat melalui terbitan dalam Warta Kerajaan Negeri yang dipamerkan di Pejabat Tanah, Pejabat Penghulu dan mana-mana lokasi yang boleh dilihat oleh orang awam. Jika diteliti kaedah pengisytiharan yang dibuat semasa era kolonial, pengisytiharan warta juga dibuat dalam akhbar-akhbar tempatan. Kaedah pengisytiharan yang dibuat pada masa kini adalah amat sukar untuk dilihat dan diketahui oleh masyarakat umum kerana batasan tertentu dan ini menyebabkan keluasan TRM sukar ditentukan secara spesifik. Kaedah pengisytiharan yang digunakan semasa era kolonial dilihat telus dimana penelitian terhadap trend keluasan TRM dapat dipantau dari masa ke semasa.

7.3 Cadangan Penubuhan Lembaga Amanah Tanah Rizab Melayu

Selain itu, dicadangkan agar diwujudkan sebuah badan khas atau lembaga yang diberi tanggungjawab untuk pengurusan TRM di negeri-negeri yang terlibat. Badan atau lembaga khas ini diberi tanggungjawab sebuah agensi yang ditadbir oleh Kerajaan Persekutuan dan kerajaan-kerajaan negeri untuk memantau, mengurus dan mentadbir TRM tanpa menjejaskan keistimewaan yang telah diperuntukkan kepada kerajaan-kerajaan negeri seperti yang termaktub dalam Senarai Negeri, Perlembagaan Persekutuan. Dalam konteks kertas kerja ini, dicadangkan untuk mewujudkan Lembaga Amanah Tanah Rizab Melayu. Lembaga Amanah Tanah Rizab Melayu dicadangkan menjadi sebuah badan bebas yang diberi kuasa menurut undang-undang Persekutuan untuk mentadbir, mengurus dan membangun Tanah Rizab Melayu di sembilan buah negeri-negeri Melayu bersultan. Penubuhan ini perlu bagi menjamin pengekalan saiz Tanah Rizab Melayu. Ia bermatlamat untuk menjadikan tanah sebagai faktor pengeluaran ekonomi dan bukannya komoditi untuk diurusniagakan. Menurut perspektif ekonomi, TRM boleh menjana faedah ekonomi melalui penggunaan tanah bagi menghasilkan barangan ekonomi untuk dimanfaatkan bersama. Secara umumnya, masalah pembangunan TRM berpunca daripada isu kewangan yang merencat penggunaan maksimum ke atas TRM. Dalam konteks peruntukkan kuasa, Lembaga ini juga diberi authoriti khas untuk melindungi sebarang cubaan untuk menjadi TRM sebagai komoditi untuk dilupuskan kepada pihak lain.

Rasional cadangan penubuhan lembaga adalah untuk menyeragamkan dasar pengurusan dan pentadbiran TRM di negeri-negeri yang terlibat. Pendekatan yang boleh digunakan menerusi salah satu daripada tiga kaedah. Pertamanya, dengan membuat pindaan ke atas Enakmen-enakmen rizab Melayu sedia ada dengan memasukkan peruntukkan tambahan bagi cadangan penubuhan lembaga ini. Untuk tujuan itu, Majlis Menteri-Menteri Besar dan Ketua-Ketua Menteri bersama Perdana Menteri dengan membawa usul cadangan tersebut. Pendekatan yang kedua ialah, dengan menambah masukan dalam Senarai Bersama Kerajaan Negeri dan Kerajaan Persekutuan. Kaedah ini boleh diusulkan dalam Sidang Dewan Rakyat melalui persetujuan ahli-ahli Parlimen. Atau pendekatan yang ketiga iaitu, dengan mewujudkan sebuah akta Persekutuan baru melalui mesyuarat Majlis Tanah Negara menurut peruntukkan Artikel 91, Perlembagaan Persekutuan. Pengujudan akta ini boleh dibuat melalui penyelarasan antara wakil Persekutuan dan Negeri. Disamping itu juga, terdapat peruntukkan dalam Artikel 76(4) yang membolehkan Parlimen menyeragamkan undang-undang yang berkaitan dengan tanah di antara negeri-negeri.

8.0 Rumusan

Tanah Rizab Melayu merupakan satu-satunya harta yang dimiliki oleh masyarakat Melayu yang bertujuan untuk mengekalkan kelangsungan kaum peribumi Melayu di Semenanjung Malaysia. Pengujudan undang-undang TRM semasa era penjajahan Inggeris dilihat daripada dua maksud yang berbeza iaitu melindungi kepentingan tanah bagi masyarakat Melayu untuk terus kekal sehingga generasi-generasi Melayu akan datang. Manakala maksud yang kedua ialah, pengukuhan Dasar Pecah dan Perintah British bagi memastikan komuniti peribumi Melayu terus kekal berada di luar bandar dan menjalankan aktiviti-aktiviti tradisional yang diwarisi daripada nenek moyang mereka. Namun begitu, pada masa kini TRM tidak lagi mengekalkan maksud yang kedua sebaliknya matlamat dan objektif negara untuk mewujudkan kesaksamaan kaum di Malaysia dengan tidak menjejaskan hak dan milikan masyarakat Melayu sebagai masyarakat natif di bumi Malaysia. Namun, isu dan masalah yang menghantui pengurusan dan pemilikan TRM adalah sikap pemilik dan pihak-pihak yang berkepentingan yang melihat tanah sebagai komoditi dan bukannya sebagai aset. Komoditi bermaksud tanah sebagai alat dagangan atau tukaran bagi mendapatkan pulangan kewangan melalui pelupusan atau penjualan tanah pada suatu harga yang menarik. Sebaliknya TRM sebagai aset tidak lagi menjadi fokus utama dimana persekitaran semasa lebih melihat kepentingan tanah bukannya sebagai faktor pengeluaran ekonomi yang mampu menjana pulangan yang lebih baik dan berkekalan berbanding tanah sebagai komoditi. Persepsi masyarakat Melayu melihat tanah sebagai komoditi dilihat sebagai punca berlakunya penyusutan dan kehilangan TRM yang amat ketara.

Manakala dari persepsi pihak-pihak kepentingan iaitu dalam konteks pihak yang mengurus dan mentadbir TRM dilihat lebih kepada kelemahan dan kesilapan dalam pengendalian dan pengurusan rekod-rekod TRM yang menyebabkan tanah-tanah TRM yang asalnya tidak boleh diurusniagikan kepada bukan Melayu yang telah menyebabkan perkara ini berlaku. Oleh itu, langkah pembetulan segera perlu dibuat menerusi pengesanan semula fail-fail lama dan pengendorsan semula TRM yang tidak dimasukkan status TRM. Disamping itu, terdapat beberapa syor dan cadangan yang bertujuan untuk meningkatkan kembali saiz TRM kepada nisbah 50% sebagaimana yang diwasiatkan oleh Raja-Raja Melayu pada tahun 1957. Meskipun pada awal kemerdekaan, taburan TRM di Semenanjung Malaysia tidak mencapai nisbah tersebut, namun usaha perlu dilakukan bagi memenuhi harapan dan tujuan Raja-Raja Melayu untuk memastikan keluasan taburan TRM mencapai 50%.

Rujukan

- Ani Ahmad. 2000. Tanah Rizab Melayu di Wilayah Persekutuan Kuala Lumpur : satu kajian kes terhadap aspek perumahan di Kg. Dato' Keramat. *Tesis*, Universiti Malaya.
- Anon. 1914. Malay Reservation Enactment 1913. *The Singapore Free Press & Mercantile Advertiser (1884-1942)*, 9 June. <http://eresources.nlb.gov.sg> [12 September 2014]
- Anon. 1926. Malay Reservation. *The Straits Times*, 13 November. <http://eresources.nlb.gov.sg> [12 September 2014]
- Anon. 1932. Sir George Maxwell's Protest : Should be Tranferred to the Councils. *The Singapore Free Press & Mercantile Advertiser (1884-1942)*, 5 October. <http://eresources.nlb.gov.sg> [12 September 2014]
- Anon. 1933. Malay Reservation. *The Singapore Free Press & Mercantile Advertiser (1884-1942)*, 16 Disember. <http://eresources.nlb.gov.sg> [12 September 2014]
- Anon. 1933. New Reservations in Ulu Selangor and Kuala Langat. *The Straits Times*, 26 Oktober. <http://eresources.nlb.gov.sg> [12 September 2014]
- Anon. 1933. Reservations for Malays. Land Privileges of the Peasentry. *The Straits Times*, 2 October. <http://eresources.nlb.gov.sg> [12 September 2014]
- Anon. 1936. Mengkarak Malay Reserve Boundary Alteration. *The Straits Times*, 27 Februari. <http://eresources.nlb.gov.sg> [12 September 2014]
- Anon. 1940. Landing ground. *The Singapore Free Press & Mercantile Advertiser (1884-1942)*, 1 Mac. <http://eresources.nlb.gov.sg> [12 September 2014]
- Anon. 1950. Malay Reserve. *The Straits Times*, 14 Februari. <http://eresources.nlb.gov.sg> [12 September 2014]
- Anon. 1951. Pontian Reserve. *The Straits Times*, 20 Februari. <http://eresources.nlb.gov.sg> [12 September 2014]
- Anon. 1956. Compensation. *The Straits Times*, 12 April. <http://eresources.nlb.gov.sg> [12 September 2014]
- Anon. 1957. Reid Commission on Malay Reservations. *The Straits Times*, 25 Mei. <http://eresources.nlb.gov.sg> [12 September 2014]
- Anon. 1997. Sediakan garis panduan Tanah Rizab Melayu, *Utusan Malaysia*, 22 Januari. <http://www.blis.bernama.com.my> [13 Mei 2008]
- Anon. 2014. Perak catat pertambahan keluasan Tanah Rizab Melayu, *Utusan Malaysia*, 18 September. <http://www.utusan.com.my> [22 September 2014]
- Anon. 2015. Pembangunan semula Kampung Baru tidak jejas hak pemilik tanah – Muhyiddin. *Bernama*, 16 Januari. <http://www.bernama.com.my> [17 Januari 2015]
- Ariffin Omar. 2003. Origins and development of the Affirmative Policy in Malaya and Malaysia : A historical overview. *Kajian Malaysia XXI(1&2)* : 13-29.
- Arkib Negara. 2014. *Federated Malay States Government Gazette Extraordinary*. <http://arkib.gov.my> [25 Disember 2014]
- Chandran, J. 1972. Perjanjian 1909 antara Inggeris dan Siam serta latar belakangnya. *JEBAT 1* (1971/72) : 4-13).
- Institut Tanah dan Ukur Negara. 2007. *Intisari Enakmen Rizab Melayu (Tak Kan Melayu Hilang Di Dunia)*. <http://www.instun.gov.my> [20 Februari 2013]
- Jabatan Audit Negara Malaysia. 2014. *Laporan Ketua Audit Negara 2013. Aktiviti Jabatan/Agensi dan Pengurusan Syarikat Kerajaan Negeri Johor Siri 3*.
- Jabatan Audit Negara Malaysia. 2014. *Laporan Ketua Audit Negara 2013. Aktiviti Jabatan/Agensi dan Pengurusan Syarikat Kerajaan Negeri Kedah Siri 2*.
- Jabatan Audit Negara Malaysia. 2014. *Laporan Ketua Audit Negara 2013. Aktiviti Jabatan/Agensi dan Pengurusan Syarikat Kerajaan Negeri Sembilan Siri 3*.

- Jabatan Audit Negara Malaysia. 2014. *Laporan Ketua Audit Negara 2013. Aktiviti Jabatan/Agensi dan Pengurusan Syarikat Kerajaan Negeri Pahang Siri 2.*
- Jabatan Audit Negara Malaysia. 2014. *Laporan Ketua Audit Negara 2013. Aktiviti Jabatan/Agensi dan Pengurusan Syarikat Kerajaan Negeri Perlis Siri 3.*
- Jabatan Audit Negara Malaysia. 2014. *Laporan Ketua Audit Negara 2013. Aktiviti Jabatan/Agensi dan Pengurusan Syarikat Kerajaan Negeri Selangor Siri 2.*
- Jabatan Audit Negara Malaysia. 2014. *Laporan Ketua Audit Negara 2013. Aktiviti Jabatan/Agensi dan Pengurusan Syarikat Kerajaan Negeri Terengganu Siri 2.*
- Jabatan Penerangan Malaysia. 2015. 7 *Wasiat Raja-Raja Melayu.* <http://www.penerangan.gov.my> [17 Januari 2015]
- Jabatan Penerangan Malaysia. 2015. *Keluasan Negeri-Negeri di Malaysia.* <http://www.penerangan.gov.my> [17 Januari 2015]
- Jabatan Pengarah Tanah dan Galian Negeri Perak. 2014. *Laporan Tahunan 2014.*
- Malaysia. 2010. *Akta Kanun Tanah Negara 1965.*
- Malaysia. 2012. *Perlembagaan Persekutuan.*
- Mohd Hasrol Haffiz Aliasak. 2013. Isu penyusutan pemilikan tanah pegangan Melayu : Kajian Kes di Daerah Larut, Matang dan Selama, Negeri Perak Darul Ridzuan. Tesis PhD. (tidak diterbitkan)
- Mohd Isa Othman. 2002. *Sejarah Malaysia (1800-1963).* Kuala Lumpur : Pelanduk Publications.
- Nik Abdul Rashid Nik Abdul Majid. 1993. Malay Reservation Land – What the Future Holds. Kertas Kerja Seminar Tanah Rizab Melayu – Perspektif Pembangunan. Anjuran Jabatan Penilaian dan Perkhidmatan Harta, Kementerian Kewangan Malaysia. Kuala Lumpur, 28 September.
- Nik Haslinda Nik Hussain. 2010. Enakmen Tanah Rizab Melayu Kelantan Dan Pemilikan Tanah, 1930–40. *Jurnal Kemanusiaan 2010 (17):* 37-64.
- Nor Asiah Mohamad & Bashiran Begum Mubarak Ali. 2009. The Prospects and Challenges of Malay Reservation Land in the 21st Century. *Journal of Real Estate.* 4 (2): 1-16.
- Raja Mohar Raja Badiozaman. 1964. Malay Land Reservation & Alienation. *Intisari* 1(2) : 19-25.
- Ramesh Rao Ramanaidu. 1998. Malay Reservation Lands : a case study of Sg. Penchala. *Masters Thesis,* University of Malaya. Tidak diterbitkan.
- Resali Muda. 2009. Melayu Definisi, Melayu Polisi dan Bukan Melayu dalam Enakmen Tanah Rizab Melayu : Satu Tinjauan (*Definitive Malay, Policy Malay and Non-Malay in the Malay Reservation Enactment : An Overview*). *Jurnal Undang-Undang.* 2009 (13): 129-143.
- Salleh Buang. 2010. *Malaysian Torrens System (2nd Edition).* Kuala Lumpur: Dewan Bahasa dan Pustaka.
- Shahrom Md. Ariffin. 2013. Malay Reservation Land – Unleashing a Century of Trust. *International Surveying Research Journal* 3(2) : 1-28.
- Voon, P. K. 1977. Rural Land Ownership and Development in the Malay Reservations of Peninsular Malaysia. *South East Asian Studies* 14(4) : 496-512.
- Zurina Ismail. 1987. *Perak Darul Ridzuan.* Petaling Jaya: Pelanduk Publications.